

Универзитет у Приштини
са привременим седиштем у Косовској Митровици
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ
Зборник радова
„УНИВЕРЗАЛНО И ОСОБЕНО У ПРАВУ“

Издавач:

Правни факултет Универзитета у Приштини
са привременим седиштем у Косовској Митровици,
Лоле Рибара 29, 38220 Косовска Митровица, тел. 028.425.336, www.pra.pg.ac.rs

За издавача

проф. др Владан Михајловић, декан

Главни и одговорни уредник

доц. др Огњен Вујовић

Заменик главног и одговорног уредника

доц. др Страхиња Миљковић

Уређивачки одбор

Чланови из земље: проф. др Владан Михајловић, проф. др Урош Шуваковић, проф. др Душанка Јововић, проф. др Братислав Милановић, проф. др Вук Радовић, проф. др Јелена Беловић, проф. др Дејан Мирковић, доц. др Андреја Катанчевић.

Чланови из иностранства: prof. dr Gábor Hamza, prof. dr Damjan Korošec, prof. dr Barbara Novak, prof. dr Tina Pržeska, naučni saradnik dr Vanda Božić, doc. dr Ratko Brnabić, doc. dr Nives Mazur Kumrić, проф. др Горан Марковић, доц. др Драган Гоцевски.

Секретар Уређивачког одбора:

Доц. др Саша Атанасов

Технички уредник:

Младен Годоровић

Дизајн корица:

Димитрије Милић

Корица:

Детаљ из Законоправила Светога Саве, Иловички препис, 1262. година.

Штампа: Кварк, Краљево

Тираж: 50 примерака

ISBN 978-86-6083-053-3

Штампање овог Зборника помогло је Министарство просвете,
науке и технолошког развоја Републике Србије

Оригиналан научни рад

Дејан МИРОВИЋ*

Правни факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у
Косовској Митровици

САЗОНОВ, КРАЉЕВИНА СХС И СОВЈЕТСКА РУСИЈА У КОНТЕКСТУ МЕЂУНАРОДНОГ ЈАВНОГ ПРАВА И КиМ

Апстракт: Након 1914. године и избијања Првог светског рата, руски царски министар спољних послова Сазонов упозорава српску владу на погубност стварања државе са католичким Хрватима. Сазонов је изричито против стварања јужнословенске државе због руског искуства са католичким Пољацима и Ватиканом у којем је био амбасадор. То постаје и званичан руски став све до слома Руског царства 1917. Међутим, српске елите уз пресудну "помоћ" енглеских стварају Краљевину СХС 1918. Нова југословенска држава је све до 1940. године била у сукобу са совјетском Русијом. Прецизније, Краљевина СХС ,од 1929. Краљевина Југославија , није имала чак ни дипломатске односе са совјетском Русијом упркос правној чињеници коју истиче Карл Шмит, да је Запад још 1924. године, *de iure* и *de facto* признао нову државу, али и њен континуитет са царском Русијом у контексту међународног јавног права .На ову нелогичност је упозоравао из контекста Срба на КиМ Григорије Божовић

Кључне речи: *Краљевина СХС/Југославија, совјетска Русија , Сазонов , међународно јавно право.*

1. САЗОНОВ

У време када су српске елите сањале државу са Хрватима и Словенцима („најближи“ или „један“ народ) у руским елитама био је супротан став. Генерацију после Побједоносцева и Достојевског, противник Југославије је и министар спољних послова царске Русије Сергеј Сазонов (1860–1927).

Сазонов је своје негативистичке ставове о православно-католичкој држави на Балкану заснивао на анализи (и искуству) руско-пољских

* Ванредни професор, dejan.mirovic@pr.ac.rs

односа.¹ Сматрао је да је Александар I Романов погрешно што је припојио Пољску Руској империји (као део персоналне уније јер је руски цар после 1815. године био и краљ Пољске).² Присаједињење Пољске је било везивање за „политички леш“ и „грех против Русије“. Присаједињење је покварило „здрав организам“ руске државе, сматрао је Сазонов. Посебно је таква одлука била необјашњива ако се знало да су пољске трупе биле масовно заступљене у Наполоновој војсци која је опустошила Русију само три године раније. Цео XIX век био је обележен „проблемима“ са Пољском. Пољаци би радије били без независности под неком западном силом него да имају аутономију у Руском царству. У Пољској је постојала „фанатична“ русофобија коју је подстицао Ватикан.³ Из Пољске су долазиле у Украјину идеје о покатоличењу Украјинаца и њиховом новом језику. Руси су „ујединили“ под својој влашћу све Пољаке и њихове територије. Много би било боље, закључује он иронично, да смо их „препустили“ Аустријанцима и Немцима.

На основу овакве аналогije са Пољском, али и дипломатског искуства у Ватикану, Сазонов је био изричито против формирања државе православних Срба и католичких Хрвата.⁴ Зато он неколико месеци пре почетка рата, упозорава „балканске владе“ да се формирање стабилне и јаке државе не остварује прикључивањем нових територија, већ „поверењем нових грађана“ и њиховим „повезивањем“ са новим властима.⁵

На формирање негативистичког става Сазонова утиче и писмо руског амбасадора у Турској, барона Михаила Николаевича Гирса (1856–1932). Каријерни дипломата са богатим искуством службовања на Балкану (син руског министра иностраних послова Николаја Гирса) у писму од октобра 1914. године упозорава Сазонова на могућност формирања српско-хрватске државе. Након извесне пропасти

¹ Сазонов С., «Воспоминания», *Международные отношения*, Москва, 1991, стр. 7. Књига је репринт оригиналног издања из 1927. године које је изашло у емиграцији.

² Исто, стр. 370. Сазонов сматра да је цар као мистик нереално и на основу осећања, а не разума процењивао користи и штете од присаједињења Пољске Русији 1815. године. Русија је „тешко платила“ његову нерационалност.

³ Исто, стр. 383.

⁴ Исто, стр. 325. Русија и Ватикан своје односе обновили су тек 1894. године. Као основни разлог за сукоб са Ватиканом руски министар износи управо мешање римске курије у устанак у Пољској 1830. и 1863.

⁵ Министерство иностранных дел России в годы Первой мировой войны: Сборник документов / Министерство иностранных дел Российской Федерации. – Тула: Аквариус, 2014, стр. 170.

Аустроугарске, Хрвати и Словенци ће покушати да се уједине са Србијом предвиђа Гирс. Међутим, српска држава је њима потпуно „страна“ и непривлачна. Постоји „не мало података“ који омогућавају да се „предвиди“ пропаст те нове творевине на Балкану. Зато је Гирс „потпуно уверен“ да Русија мора да буде против њеног формирања. У супротном, ако Русија буде форсирала саздање такве државе, један народ ће трајно бити сумњичав (Срби), а други (Хрвати) ће отворено мрзети Русију. У том смислу, Гирс предлаже сазивање послератног конгреса или конференције на којој би представници Срба, Хрвата и Словенца (и других народа на Балкану) „сами“ одлучивали о својој судбини и државном удруживању. Гирс сматра да ипак нека врста конфедералне везе може да постоји, али је више него нереална идеја о „заједничкој војсци“ јер су балкански народи обузети међусобним „непријатељством“.⁶

Сазонов добија извештаје и других руских дипломата који му указују на велике разлике и отворено непријатељство Хрвата према Србима. Руски конзул у Ријеци му шаље извештај о прогону и о хапшењу држављана Србије и Црне Горе и њихових породица у Хрватској. На почетку Првог светског рата у затворима су владали „нехумани“ услови, пише конзул, и наводи да је тек на његово инсиситирање локални окружни начелник „Хрват“ допустио да се српски цивили преместе и да им се омогуће хуманији услови.

На основу оваквих ставова, у руском Министарству иностраних послова је у новембру 1914. године одржавано саветовање на којем је закључено да Србија треба да добије Босну и Херцеговину и део Далмације до Сплита. Русија је „гарантовала“ Србији ово проширење. На основу тога, Русија је упутила телеграм No 588 Влади Француске у Бордоу (али и Влади Велике Британије у Лондону) у којем се тражи:

«Гарантировать Сербии присоединение Герцеговины, Боснии и части Далмации до Спалато»⁷

Нешто касније, Сазонов поручује влади у Лондону да ће се Далмација поделити између Србије и Италије и да Рим може да добије само Шибеник и Задар. Јужније „све“ припада Србији. Никаква хрватска или југословенска држава се не помиње у телеграмима Сазонова.

У разговорима са западним владама и дипломатама за Сазонова такође постоји само Србија којој треба омогућити излаз на море и

⁶ *Министерство иностранных дел России в годы Первой мировой войны: Сборник документов / Министерство иностранных дел Российской Федерации.* – Тула: Аквариус, 2014, стр.369-372.

⁷ *Министерство иностранных дел России в годы Первой мировой войны: Сборник документов / Министерство иностранных дел Российской Федерации.* – Тула: Аквариус, 2014, стр. 45, 48, 49, 51, 57, 61, 63-64, 66-68, 80, 90, 160, 241, 369, 412, 560.

територијално проширење, од јужних до северних делова Јадрана. На пример, такав став заузимају Руси у разговорима са италијанским амбасадором грофом Карлотијем. Истичу да Русија „није заинтересована“ за српско-хрватско уједињење. Напротив, Русија „нема никаквог интереса“ да ради на уједињењу Срба и Хрвата. Русија има интерес само да Србија „изађе на Јадран“. На примедбе италијанског амбасадора да ће таква српска држава бити „предстража Русије“ на Јадрану одговорено му је да управо зато Италија треба да се договара са Србима.

Коначно, Русија је Лондонским уговором 1915. године у оквиру вишестраног уговора обезбедила Србији сва она територијална проширења гарантована још у телеграму No 588 из 1914.

Исте ставове Сазонов заступа у својим јавним наступима. У интервју за дневне новине *Речь* (оргинални назив: *Рѣчь*) у јануру 1916. године, Сазонов говорећи о будућој ситуацији на западном Балкану, помиње само „Србију и Црну Гору“.

Логично, Хрвати (који су били на губитничкој страни у рату) су изричито против овакве руске политике. Зато заговорник ставарања Југославије под Аустроугарском, оснивач листа „Црвена Хрватска“, присталица Старчевићеве Странке права и емигрант у Риму и Лондону, па потом члан Српско-хрватске коалиције из 1905, да би и из ње иступио, хрватски политичар, Фрањо Супило (1870–1917) покушава да лобира у Петербургу током рата.

Према званичним руским документима, Супило је затражио пријем код Сазонова већ у првој половини фебруара 1915. године. (Био је у пратњи Србина Васиљевића.) Хрватски политичар је чекао месец дана у (замрзнутом) Петербургу док није био примљен. Међутим, после разговора са руским министром, Супило је био веома разочаран. Хрвати морају да се „жртвују“ и да прихвате италијанску власт, рекао му је Сазонов, док је Супило безуспешно покушавао да објасни да постоје заједнички „словеначко-хрватско-српски“ интереси, али и „судбина“.

Супило је неколико дана касније примљен и код директора Канцеларије министарства иностраних послова барона Маврикија Фабиановича Шиллинга (1872–1934). На почетку разговора Супило се пожалио да је веома разочаран разговором са руским министром. Међутим, Шилинг му је одговорио слично као и министар. Словенци и Хрвати морају да поднесу „извесне жртве“ због „ширих“ међународних односа и да прихвате италијански суверенитет. Барон је саветовао Супила и да „напусти“ Петербург јер он „не може“ променити руски став о Југославији.

Очајни Супило неколико дана касније поново тражи пријем код барона Шиллинга. Овај пут (према руским документима) тражи ни мање ни више, него пријем код самог цара Николаја II. Цар би требало да буде

„покровитељ“ Словенаца и Хрвата. Шилинг му хладно одговара да Супило може да тражи пријем код цара, али од тога неће бити „ништа“.

Супило после овог коначног одбијања постаје веома „раздражен“ и у русофобском маниру оптужује Русију да није „довољно урадила за јужне Словене“ и да их је још „1815. године предала Аустрији“, све зарад „својих“ интереса (очигледно варијација Старчевићеве тврдње да је Русија „издала“ Србе 1812).⁸

Након смене Сазонова у августу 1916. године, Русија не мења своју политику према стварању Југославије. Напротив наследник Сазонова на месту министра спољних послова Борис Владимирович Штјурмер (1848–1917), иако припадник противничке „царичине“ фракције (која се наводно залагала за сепаратни мир са Немачком), не мења политику у вези са српско-хрватским уједињењем. Он формира Посебно политичко одељење у Министартву иностраних послова које је имало за задатак да прати „политичке покрете међу словенским народима у Хабзбуршкој монархији „и посебно утицај Ватикана на њих“.⁹ У том контексту, нови руски министар крајем августа 1916. године подноси извештај цару о раду Посебног одељења у којем закључује да Ватикан има „водећу“ улогу у судбини Хрвата.

Десетак дана касније, Посебно политичко одељење израђује тајну анализу у вези са политичким покретима словенских народа у Аустроугарској. У њој се износи да је распад Аустроугарске „известан“ и да ће један део њене територије бити припојен Србији. Затим се упозорава на манипулације које могу настати ако политичке покрете словенских народа у Аустроугарској преузме Енглеска. Ако се то деси, покрети за уједињењене словенских народа у Аустроугарској ће неминовно добити „антируски“ карактер, предвиђају Руси.

Месец дана касније на седници владе (Савет министара) подноси се нови извештај о раду Посебног политичког одељења. Упозорава се да је „огроман утицај“ Ватикана на Хрвате и остале католичке народе у Аустроугарској. Ватикан утиче на католичке словенске народе у Аустроугарској не само идеолошки већ и у „области практичне политике“. У том смислу, руске дипломате сматрају да би односи између Русије и

⁸ Супило након повратка из Русије са мржњом истиче да су „Руси, посебно Сазонов, православни фанатици“ који не желе српско-хрватско уједињење. Види више: Поповић Н., *Србија и царска Русија*, Службени гласник, Београд, 2007, стр. 152, 168, 216.

⁹ Пун назив је Привремено посебно политичко одељење. Види више у: *Министерство иностранных дел России в годы Первой мировой войны: Сборник документов / Министерство иностранных дел Российской Федерации*. – Тула: Аквариус, 2014, стр. 599–602, 620, 707.

католичких Словена били само део „ширих“ односа са Ватиканом. Затим се обавештава Савет министара да се у оквиру Посебног политичког одељења врши подела на три категорије и да је једна од њих „југословенска“. У оквиру те југословенске категорије, анализирају се детаљно утицаји Ватикана на „политичке покрете“ Хрвата. На крају извештаја се траже од владе средства за прикупљање „тајних података“ у вези са утицајем Ватикана на Хрвате и остале католичке Словене и њихову политику.

Два месеца пре абдикације цара, у Протоколу заседања последњег руководства Министарства иностраних послова којим је председавао последњи министар царске Русије Николај Николајевич Покровски (1865–1930) и који је имао за циљ да припреми руску платформу за савезничку конференцију, нема никакве промене става у вези са стварањем Југославије.¹⁰ Када се ради о стварању нових држава на Балкану, у Протоколу се помиње једино „уједињене Србије и Црне Горе“ као руски циљ.

Коначно, чак ни након Фебруарске револуције 1917. и успостављања режима Керенског и Привремене владе, не мења се руски став према српско-хрватском уједињењу. У извештају директора Департамента општих послова Лопухова упућеном министру иностраних послова Михаилу Ивановичу Терешченку (1886–1956) наводи се да је активност Посебног политичког одељења имала за циљ да се анализира политичко удруживање словенских народа у Аустроугарској у оквиру „ширих“ односа са Ватиканом. Због економске и опште кризе у којој се налазила Русија (само неколико недеља касније бољшевици ће преузети власт) директор Лопухин предлаже реорганизацију и укидање Посебног политичког одељења. Послове надгледања „српско-хрватске“ категорије ће преузети Друго политичко одељење министарства, предлаже се у документу. (Министар Терешченко је руком дописао на документу да је сагласан са таквом реорганизацијом.)

Са друге стране, у истом периоду Енглеска подржава стварање Југославије. Енглеске дипломате и експерти за Балкан Ситон-Вотсон и Стив константно подржавају рад Југословенског одбора и стварање

¹⁰ Против уједињења су Италија и Аустрија, а црногорско руководство је „неискрено“ према савезницима, наводи се у Протоколу. Види више: *Министерство иностранных дел России в годы Первой мировой войны: Сборник документов / Министерство иностранных дел Российской Федерации.* — Тула: Аквариус, 2014, стр. 309–313. Иначе, у руским документима се наводи да је црногорски краљ Никола Петровић тражио да истовремено са њиме абдицира и Петар Карађорђевић, а да његов син Данило буде наследник престола ако унук Александар Карађорђевић не буде имао потомства.

српско-хрватске државе. Хрватски чланови Југословенског одбора у Лондону су под директним утицајем енглеског Министарства спољних послова.¹¹ У том контексту, и сам регент Александар Карађорђевић одлази у Лондон да би се „саветовао“ са енглеским дипломатама. Посланик у Лондону, Јован Јовановић Пижон заобилази Пашића и ради по директним инструкцијама регента.¹²

Зато након пропасти царске Русије и формирања Југославије Сид, са правом узвикује „Творац Југославије сам ја“.¹³ Сличне „заслуге“ наводи и син Ситона Вотсона који пише (са нескривеним поносом) да је његов отац био „поприлично ангажован“ у стварању Југославије.¹⁴

Након 1918. уводи се и званично „тумачење“ историјских чињеница поводом формирања Краљевине СХС, али и улоге њеног „противника“ Сазонова. *Политика* од 28. октобра 1935. Сазонова (иако је био царски руски министар) представља у негативном светлу, јер се противио формирању Краљевине СХС.¹⁵ Лондонски уговор је „опасан“ (иако је њиме царска Русија Србији гарантовала проширења). Коначно, Хрват и Старчевићев сарадник, Супило се упоређује са Пашићем и позитивно се пише о његовом „историјском“ путу у Петербург.

2. КРАЉЕВИНА СХС, СОВЈЕТСКА РУСИЈА И НОВИ СОВЈЕТОФОБСКИ МЕЂУНАРОДНИ ПРАВНИ ПОРЕДАК

Русофобија која је била традиционално стање духа на Западу, од 1918. добија нови облик – совјетофобију. Ту треба прецизно разликовати ствари: страх од комунизма, као међународног револуционарног покрета који је покушао револуцију и у Немачкој и Мађарској, био је логична реакција грађанских и капиталистичких – било демократских, било диктаторских – поредака који су могли да буду срушени. Утолико је совјетофобија била логична последица новонасталих околности. То је *идеолошки* садржај међународне ситуације. Но, постоји и дубљи, *цивилизацијски* садржај истих тих међународних околности: у њему пребива вековно наслеђе русофобије које „позајмљује“ своја тумачења, слике, представе, стереотипе новом *идеолошком* образложењу које се уграђује у совјетофобију. Након 1918. Совјетска Русија је изопштена држава или парија у међународном поретку. Такође, под командом

¹¹ Црњански М., *Ембахаде*, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 641.

¹² Жутић Н., *Либерализам и Срби*, Институт за савремену историју, Београд, 2007, стр. 60.

¹³ Црњански М., *Ембахаде*, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 642.

¹⁴ Ситон-Вотсон Х., *Нације и државе*, Глобус, Загреб, 1977, стр. 19.

¹⁵ Архив Народне библиотеке Србије (Архив НБС)

Енглеске десетак држава врши инвазију на Совјетску Русију у рејону Арахангелска и Муранска 1918–1920. године. У истом периоду, такође на подстицај Лондона, новостворена Пољска напада са 65.000 војника Совјетску Русију. Маршал Пилсудски, који предводи Пољску, има мегаломански циљ да освоји Украјину све до Кијева.

Стални суд међународне правде (ССМП), основан Версајским миром као правосудни орган Друштва народа, легализује ту агресију. У свом првом случају из 1923, поводом енглеског брода Вимблдона, који је превозио муницију за пољску армију и био заустављен у Килском каналу (брод је превозио је 4200 тона муниције), судско веће, позивајући се на члан 380. Версајског уговора, који гарантује слободан пролаз бродовима кроз канал, доноси пресуду која легализује агресивни рат против Русије. У пресуди се налаже Немачкој да плати 100.000 француских франака као штету. Пресуда се доноси без обзира на преамбулу и чланове 11–17 Версајског уговора о миру у којима се државе обавезују „да неће прибегавати рату“ и да ће преузимати мере за успешно одржавање „мира међу народима“ користећи мирно решавање спорова (арбитража, ССМП, поступак пред Друштвом народа).¹⁶

Русофобска начела се примењују и код самоопредељења народа. Амерички председник Вилсон у својих чувених 14 тачака или у програму изнетом пред Конгресом 1918. гарантује само Пољској апсолутно и неограничено право на екстерно самоопредељење (у односу на Русију), док се само условно даје право на самоопредељење народима у Аустроугарској, Турској и колонијама.¹⁷

Совјетска Русија није позвана да потпише ни Бријан–Келогов пакт из 1928. године о забрани прибегавања рату у међународним односима.

Са друге стране, у Москви, и поред квазиправних образложења са Запада, немају никаквих дилема против кога је усмерен нови међународни поредак. Познати правник И. Д. Левин пресуду у случају Вимблдон оцењује као акт у оквиру «плохо прикрытой антисоветской

16 Немачка се безуспешно жалила Комитету за репарације. Види: http://legal.un.org/PCIJsummaries/documents/russian/5_r.pdf (посећено 28. 7. 2017). У правном смислу пресуда ССМП у случају Вимблдон је отворила врата Хитлеровом нападу 1941. године. Види о томе и Мировић Д." *Двоструки стандарди ; Запад и Русија* ,Зборник Матице српске за друштвене науке , бр. 155-156 (2016/2), Матица српска, Нови Сад, 2016, стр 277-285.

¹⁷ „The people of Austria-Hungary, whose place among the nations we wish to see safeguarded and assured, should be accorded the freest opportunity to autonomous development.... The Turkish portion of the present Ottoman Empire should be assured a secure sovereignty... An independent Polish state should be erected which should include the territories inhabited by indisputably Polish populations.“

направленностью» коју је спроводила Антанта под «флагом юридическог монизма».¹⁸ Совјетски министар иностраних послова (народни комесар за спољне послове) Григориј Чичерин (1872–1936) сматра да је Совјетска Русија главни „непријатељ“ Антанте и новог поретка и да је Друштво народа „слабо прикривена“ коалиција која води „крсташки поход“ против Москве.¹⁹ Чичерин чланове 16 и 17 пакта Друштва народа види као совјетофобске, исто као и Бријан–Келогов пакт. Чичерин сматра да енглески премијер Остин Чемблерен жели „крсташки поход“ против совјетске Русије и да Енглези покушавају да „пусте крв“ совјетској Русији преко Пољске, нападајући у рејону Архангелска и Мурманска. У том смислу, основни циљ Енглеске је да се бели и црвени што више међусобно „униште“.²⁰ Ни са једном државом „ми немамо толико сукоба као са Енглеском“, закључује Чичерин. Сам Лењин, на саветовању са Чичерином, истиче да „Енглеска жели да нас уништи рукама других“.²¹

Краљевина СХС активно учествује у овако организованом совјетофобском међународном поретку. Она је међу 32 државе које су потписале Версајски уговор о миру и пакт Друштва народа. Такође, 1920. године потписује факултативну клаузулу из члана 36 Статута ССМП и обавезује се да ће учествовати у раду тог правосудног органа. Коначно, под командом Енглеске, српске јединице (са војском још десетак држава) учествују у инвазији на совјетску Русију у рејону Арахангелска и Мурманска.²²

¹⁸ Левин И., *Суверинитет*, Юридически центар Пресс, 2003, стр. 3. Види о томе и Мировић Д." *Двоструки стандарди ; Запад и Русија* ,Зборник Матице српске за друштвене науке , бр 155-156 (2016/2), Матица српска, Нови Сад, 2016, стр 277-285.

¹⁹ Чичерин Г. В. *Статњи и речи по вопросам международной политики*, Социально - экономической литературы, Москва, 1961, стр. 19, 57, 85, 108, 126,148,154, 303, 393, 497.

²⁰ Енглеска је „најугицајнија“ светска сила након Првог светског рата. Она се меша у унутрашње послове држава на свим континетима, користећи дипломатска, политичка, трговинска и „финансијска“ средства. Чичерин Г. В. *Статњи и речи по вопросам международной политики*, Социально - экономической литературы, Москва, 1961, стр. 336, 342–343, 347, 349, 355, 362. Карл Шмит такође види Енглеску као водећу силу Друштва народа, Шмит К. *Номос земље* ,Федон, Београд, 2011, стр.291.

²¹ Истовремено, Чичерин примећује да пословни кругови у Енглеској тргују са совјетском Русијом и да се званично обраћају амбасади у Лондону.

²² Руски историчар и научни сарадник Института за славистику РАН Михаил Вашченко наводи да се Српски одред састојао од брдске артиљерије и батаљона пешадије, види, Вашченко М." Непозната истина о учешћу Срба у Октобарској револуцији и грађанском рату у Србији", Интернет магазин, 24.5.2013. <http://www.intermagazin.rs/nepoznata-istina-o-ucescu-srba-u-oktobarskoj-revoluciji-i-gradanskom-ratu-u-rusiji/> (посећено 14.8.2017.)

Краљевина Југославија иде и корак даље у обрачуна са Москвом. Након што су западне земље увиделе да војнички не могу поразити совјетску Русију, оне су делимично нормализовале односе са Москвом. Непријатељи из Првог светског рата, Немачка и совјетска Русија, потписали су Рапалски уговор 1922. године. Енглеска је успоставила дипломатске односе са СССР 1924. године, као и фашистичка Италија (совјетски министар иностраних послова, чак у извештају од 3. марта 1925. године, те односе дефинише као „пријатељске“). Аустрија, Кина, Мексико, Шведска, Данска, Француска и друге државе успостављају дипломатске односе са совјетском Русијом. Коначно и САД 1933. године (пре тога је успостављена сарадња између америчких бизнисмена и совјетске Русије) успостављају дипломатске односе са Москвом.²³

Међутим, Краљевина Југославија не успоставља дипломатске односе са Москвом све до 1940. године, без обзира што је СССР 1934. године примљен у Друштво народа на позив 34 државе (више од 2/3 чланица) и Савета Друштва народа, и што је на позиву највише инсиситирао управо француски министар иностраних послова Луј Барту.

Краљевина Југославија не успоставља односе са совјетском Русијом чак ни када суседне земље Мађарска, Бугарска и Румунија шаљу своје амбасадоре у Москву 1934. године (Грчка и Албанија пре тога).

У том дискурсу, чак и прорежимско *Време* у броју од 2. марта 1925. покушава да објасни српској јавности контрадикторну чињеницу – да су Француска и Енглеска признале совјетску Русију, док Краљевина СХС то није учинила. Тврди се да је признање Париза и Лондона у ствари, задао „велики ударац“ совјетској Русији (?!).²⁴

У Москви примећују овакву необичну острашћеност српских и југословенских елита. Чичерин (који је био и царски дипломата) стиче да Срби воле „нас Русе“, али да су елите „инструменти“ Енглеске и Запада. Затим подсећа у званичном извештају о енглеској интервенцији у рејону Мурманска (коју преноси *Известия* No 274 (1826), од 6. децембра и No 275 (1827), од 7. децембра 1919 да су српске јединице под командом Енглеза учествовале у стрељању чланова локалног совјета:

«6 июля в Кеми союзным десантам (собственно, сербами) были расстреляны три члена Совета.»

Такође, Чичерин у тексту који објављује *Известия* No 297, од 30. децембра 1924. истиче да је Краљевина СХС у суштини нестабилна држава због великих унутрашњих проблема, али да ипак покушава да

²³ Више о томе: J. H. Wilson, "American Business and the Recognition of the Soviet Union", *Social Science Quarterly* Vol. 52, No. 2 (September, 1971), pp. 349–368.

²⁴ Архив НБС. Карл Шмит сматра да је 1924. Запад признао совјетску Русију, Шмит К. *Номос земље*, Федон, Београд, 2011, стр.383.

створи према упуствима из Лондона, „јединствени фронт“ са Румунијом и Бугарском против совјетске Русије.²⁵

Апсурдно, Краљевина СХС нема превелике спољнополитичке користи на Западу од овакве политике према Москви.

Француска годинама потражује од нове државе као наследнице Краљевине Србије дугове направљене у периоду од 1895–1913. године, али и ратни дуг из периода 1914–1918.²⁶ Французи су штитили и приватне повериоце и тражили су наплату својих дугова у злату. Захтевали су и да репарације које је Немачка била дужна да исплати Србији припадну Француској. (Укупно је за Србију било предвиђено 6,5% репарација, иако је Србија изгубила огромних 600.000 цивила, за Француску је предвиђено око 55% репарација). После вишегодишњих спорења и преговора Француска и Краљевина СХС су се 1927. године договориле да спор изнесу управо пред ССМП.²⁷ Одлука ССМП донета 1929. године у потпуности је била у складу са француским захтевима. Српски дугови Француској су морали бити исплаћени у злату, а не у папирнатим францима. На основу те пресуде постигнут је договор да немачке ратне репарације предвиђене за Краљевину СХС припадну Француској као замена за српски ратни дуг у периоду 1914–1918.

Међутим, ни ово није поколебало елите у Србији у идеализовању Запада. У Београду је као симбол пријатељства стеченог у Првом светском рату, 1930. године откривен Споменик захвалности Француској (на Калемегдану, на месту где се некада налазио споменик Карађорђу). На споменику је уклесано „Волимо Француску као што је она нас волела 1914–1918“. Првобитна намера друштва за подизање споменика (које су углавном чинили Срби школовани у Француској) била је да се споменик

²⁵ Савремени руски историчар др Михаил Вашченко сматра да су власти Краљевине СХС активним учешћем у таквом међународном поретку довеле српске војнике и официре у за њих несхватљиву ситуацију Они се за разлику од Хрвата и Словенаца никада нису борили против Руса. У Меморандуму о учешћу Срба у интервенцији у Русији који је писан по захтеву војводе Мишића, пуковник Драгутин Милутиновић пише: „Нама је било жао што смо се уплели у борбу против Руса, јер су и у Црвеној гарди служили Руси.“

²⁶ Две године након откривања, Краљевина Југославија је била принуђена да престане да плаћа француски дуг у злату јер је то подривало националну валуту. Више о томе у научном раду Станислава Сретеновића са Института за савремену историју у Београду под називом *Репарације побеђених дугови победника: Случај Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца /Југославије*, Филозофија и друштво, 2009/1 доступан и у електронској форми на <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0353-5738/2009/0353-57380901223S.pdf> (посећено 28. 7. 2017)

²⁷ Мировић Д. *Међународни суд правде и Србија*, Национални интерес, број 3/2015 год. XI vol. Београд, 2015, стр.235-255.

подигне у Француској. Међутим, француски амбасадор у Београду Емил Дара је инсистирао да се споменик подигне у Београду и да буде на Калемегдану.²⁸ Поводом подизања споменика, организована је и велика прослава у Београду.

Сличан однос је Запад демонстрирао према Краљевини СХС и у саветодованом мишљењу поводом спора са Албанијом око манастира Свети Наум на Охридском језеру. Београд се обратио Друштву народа ради ревизије одлуке Конференције амбасадора из 1922. по којој је манастир Свети Наум припао Албанији.²⁹ Савет Друштва народа је одлучио да спор око манастира Свети Наум упути ССМП-у ради давања саветодавног мишљења.³⁰ Аргумент Краљевине СХС је био да манастир као православни верски објекат треба да припадне православној, а не муслиманској држави. (Манастир се иначе налази у данашњој БЈР Македонији, на југу Охридског језера, близу границе са Албанијом, у том манастиру старом око 1000 година, налазе се мошти православног светитеља Наума, ученика Ђирила и Методија.) Такође, правни аргумент Београда је био да је Конференција амбасадора 1922. донела супротну одлуку у односу на ону коју је донела у Фиренци Комисија за разграничење десетак година раније (формирана на основу Лондонске конференције из којом је окончан Други балкански рат).³¹ Дакле, Београд је у правном смислу инсистирао на старом правилу да *lex posterior derogat legi priori*. Међутим, ССМП је одбио у саветодавном мишљењу све правне (и историјске) аргументе Краљевине СХС и стао је на страну Албаније. То је учињено на захтев Италије.

Григорије Божовић у том историјском и правном контексту, иако антикомуниста, у време највећег сукоба на релацији Москва–Београд изговара као посланик (два пута биран, 1920. и 1925. године на листи Демократске странке) речи које су се ретко могле чути у Народној скупштини Краљевине СХС. Упозорава власт да је избегавање „дотицаја“

²⁸ О споменику З. Јанковић, "A la france", *Време*, новембар 2010. <http://www.vreme.co.rs/cms/view.php?id=959088&print=yes> Види о том судском случају више и у Мировић Д., „Међународни суд правде и Србија 1924–2015“, *Национални интерес*, година XI, vol. 24, број 3/2015, стр. 235–255.

²⁹ Италија се мешала у то питање, Црњански М., *Ембахаде*, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 772.

³⁰ Више о овоме види Царић С., *Саветодавна мишљења у међународном правосуђу*, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 122–124.

³¹ Краљевина СХС је изнела аргумент и да је Лондонским протоколом, који је настао на основу Лондонске конференције из 1913, формирана Комисија за раграничење која је још тада утврдила да манастир Свети Наум припада Србији. Неповољно саветодавно мишљење је донето под утицајем Италије која је тада била стална чланица Савета безбедности Друштва народа.

са совјетском Русијом за „сваку осуду“. Све западне силе су склопиле неку врсту споразума са новом Русијом „осим нас“. Краљевина СХС се „само ограђује“ од нове Русије, иако је више него јасно да ће нам она „највише требати“, сматрао је лидер Срба са севера Косова. Јачање Русије, „северне силе“, није само питање бројева и односа снага. Треба желети и молити се свим својим „срцем“ да Русија буде поново јака. Затим изговара скоро у очајању, речи критике властима у Београду:

„Греши, дубоко греши, управљач наше спољне политике што се толико ограђује од Русије, буди и совјетске, јер је ипак то држава руског народа.“³²

Затим додаје:

„Прво место међу нашим пријатељима и заштитницима је празно, а по историјској неминовности, Русију нам нико нити може, нити хоће замењивати.“

Нешто касније, Божовић и у *Политици* заступа сличне ставове. У издању од 13. марта 1927. године подсећа читаоце да су ратови „велике Русија“ довели до коначног народног ослобођења српских земаља.³³

³² Бојовић Д., „Политички дискурс у путописима Григорија Божовића“, *Поетика Григорија Божовића*, Тематски зборник, Филозофски факултет Универзитета у Приштини, Косовска Митровица, 2016, стр. 275–289.

³³ Архив НБС

ЛИТЕРАТУРА

Бојовић Д., „Политички дискурс у путописима Григорија Божовића“, *Поетика Григорија Божовића*, Тематски зборник, Филозофски факултет Универзитета у Приштини, Косовска Митровица, 2016.

Левин И., *Суверинитет*, Юридически центар Пресс, 2003.

Мирковић Д." *Двоструки стандарди ; Запад и Русија* ,Зборник Матице српске за друштвене науке , бр. 155-156 (2016/2), Матица српска, Нови Сад, 2016.

Мирковић Д. *Међународни суд правде и Србија*, Национални интерес, број 3/2015 год. XI vol. Београд, 2015.

Царић С., *Саветодавна мишљења у међународном правосуђу*, Службени гласник, Београд, 2009.

Црњански М., *Ембахаде*, Службени гласник, Београд, 2009.

Чичерин Г. В. *Статьи и речи по вопросам международной политики*, Социально - экономической литературы, Москва.

Шмит К. *Номос земље*, Федон, Београд, 2011.

Министерство иностранных дел России в годы Первой мировой войны: Сборник документов / Министерство иностранных дел Российской Федерации. – Тула: Аквариус, 2014.

J. H. Wilson, "American Business and the Recognition of the Soviet Union", *Social Science Quarterly* Vol. 52, No. 2 (September, 1971).

Dejan MIROVIĆ

associate professor, Faculty of Law, University of Pristina temporarily settled in Kosovska Mitrovica

SAZONOV, THE KINGDOM OF SCS AND THE SOVIET RUSSIA IN THE CONTEXT OF INTERNATIONAL PUBLIC LAW AND KIM

Summary

After 1914 and the outbreak of the First World War, the Russian imperial minister of foreign affairs Sazonov warned the Serbian government about the perniciousness of creating a state with the Catholic Croats. Sazonov was explicitly against the creation of the South-Slav state due to the Russian experience with the Catholic Poles and Vatican where he was the ambassador. It also became the official Russian stand until the fall of the Russian Empire in 1917. However, the Serbian elite, with the crucial "help" of the English one, created the Kingdom of SCS in 1918. The new Yugoslav state was in conflict with the Soviet Russia until 1940. More precisely, the Kingdom of SCS, the Kingdom of Yugoslavia from 1929, did not even have any diplomatic relations with the Soviet Russia despite the legal fact pointed out by Carl Schmitt that the West not only recognized the new state *de iure* and *de facto* as early as in 1924, but also its continuity with the imperial Russia in the context of international public law.

Key words: *The Kingdom of SCS/Yugoslavia, Soviet Russia, Sazonov, international public law.*

Рад је предат 22. априла 2018, а након мишљења рецензената одлуком одговорног уредника одобрен за штампу.